

Obsah | Content

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE JAKO OKOLÍ ÚSTAVNÍHO POŘÁDKU ČESKÉ REPUBLIKY	7
Ondrej Hamulák	
O PRÁVECH A POVINNOSTECH V RODINNÉM PRÁVU	31
Zdeňka Králíčková	
DEMOKRATICKÝ PRÁVNÍ STÁT V JUDIKATUŘE ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR.....	41
Maxim Tomoszek	
CORPORATE GOVERNANCE V PRÁVNÍM ŘÁDU ČESKÉ REPUBLIKY	57
Jan Dohnal	
PRÁVNÍ SUBJEKTIVITA PRÁVNICKÝCH OSÓB.....	71
Bibiána Dargová	
NÁRODNÍ A ÚSTAVNÍ IDENTITA V JUDIKATUŘE SOUDNÍHO DVORA EU	81
David Kopal	
PŘESTUPKOVÁ AMNISTIE Z POHLEDU JEJÍHO VYHLÁŠENÍ A ÚČINKŮ	105
Tomáš Grygar	
MOBBING V ITALSKÉM PRÁVNÍM PROSTŘEDÍ.....	119
Jitka Jordánová	
PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ	135
Pavla Sýkorová	
PŘÍPADY ŠETŘENÉ VEŘEJNÝM OCHRÁNCEM PRÁV V OBLASTI PRÁCE A ZAMĚSTNÁVÁNÍ SE ZAMĚŘENÍM NA NÁSILÍ NA PRACOVÍŠTI.....	145
Iva Proková	
VÝŽIVNÉ ZLETILÉHO DÍTĚTE OMEZENÉHO VE SVĚPRÁVNOSTI.....	153
Tomáš Šperka	
VYBRANÉ INSTITUTY OBRANY PROTI NEPLNĚNÍ ZÁKONNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI.....	159
Radka Demjanová	
TEORETICKÉ ASPEKTY LEGITIMITY PRÁVA.....	167
Ján Šurkala	
NIE JE ŠTRAJK AKO ŠTRAJK	181
Juraj Hamulák	
APPROXIMATION OF UKRAINIAN LAW ON COMPETITION WITH EU LAW IN THE FIELD OF FOOD INDUSTRY ON THE EXAMPLE OF PRODUCTION OF WINE.....	193
Olha Nesterenko	
Recenze.....	205
Pokyny pro autory a podmínky přijetí rukopisů.....	209
Požadovaná forma příspěvku.....	210

Poslání a struktura časopisu

Acta Iuridica Olomucensia (AIO) jsou recenzovaným odborným právnickým periodikem vydávaným Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. Posláním časopisu je přispět k prohloubení odborného diskurzu v oblasti právní teorie a rovněž nabídnout řešení problematičtějších otázek vzešlých z právní praxe. AIO jsou multioborovým právnickým časopisem pokrývajícím problematiku všech disciplin jurisprudence a všech právnických profesí. Cílem redakce, která ctí pluralitu názorů, je vytvořit otevřený prostor pro prezentaci výstupů vědeckých bádání autorů. Redakce přijímá v českém, slovenském a anglickém jazyce.

AIO jsou zařazeny na Seznam recenzovaných neimpaktovaných časopisů (periodik) vydávaných v České republice.

Kategorie přijímaných textů jsou:

Odborné články: Jedná se o vědecké práce psané v českém, slovenském nebo anglickém jazyce vycházející z originální výzkumné činnosti autora nebo kolektivu autorů, které jsou vnitřně členěny (hypotéza – rozbor problematiky – závěry), reflektují dosavadní stav vědeckého poznání v oblasti a relevantní literaturu z oboru. Práce jsou doplněny o poznámkový aparát a obsahují obvyklé množství citací. Povinnou součástí článku je abstrakt a seznam klíčových slov v jazyce práce a v anglickém jazyce. Standardní rozsah je minimálně 18.000 znaků (10 normostran).

Diskuze, názory a komentáře: Jedná se o kratší originální vědecké práce prezentující individuální náhled autora nebo autorského kolektivu na vybrané otázky právní teorie a právní praxe. Jejich text je vnitřně strukturován, dostatečným způsobem reflektuje názory doktríny a je obvykle doplněn poznámkovým aparátem. Standardní rozsah je do 18.000 znaků (10 normostran).

Recenze a anotace: Část věnovaná recenzím odborných publikací českých, slovenských i zahraničních autorů představující individuální náhled recententa na odbornou kvalitu, originalitu a přínos posuzované publikace.

Informace: Část obsahující informace o minulých a budoucích vědeckých akcích, konferencích a projektech.

ného práva). Zde Listina ZPEU přináší změnu v dosavadním přístupu Ústavního soudu k otázce všeobecné ústavní relevance práva Evropské unie. Ústavní soud v obecné rovině jednoznačně odmítá používat normy unijního práva jako přímý zdroj ústavního přezkumu, ale naopak je široce využívá jako zdroj eurokonformního výkladu norem ústavního pořádku. Tento jev, který jsem jinde označil jako problém kvantitativní resistance a kvalitativní revoluce⁷⁸, u Listiny ZPEU, vzhledem k výše rozebraným rozhodnutím Ústavního soudu již nemusí platit.

Přítomnost Listiny ZPEU v rozhodovací činnosti Ústavního soudu dráždí teoretiky k opakování hamletovského dilematu. Bez výslovné odpovědi ze strany Ústavního soudu se můžeme donekonečna ptát, zda Listina ZPEU má či nemá být zařazena do Ústavního pořádku. Faktem ale zůstává, že Listina ZPEU prostě je! A jako taková nachází své uplatnění v judikatuře Ústavního soudu. Normy ústavního pořádku buď potvrzuje (varianta A: „podpůrný argument“), nebo může posouvat jejich tradiční interpretaci (varianta B: „euro-konformní výklad“) nebo je doplňuje (varianta C: „zdroj ústavního přezkumu ležící mimo ústavní pořádek“). Svými dopady tak podle mě jednoznačně tvoří „okolí“ ústavního pořádku České republiky.

JUDr. Ondřej Hamulák, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

email: ondrej.hamulak@upol.cz

78 STEHLÍK, V., HAMULÁK, O., JIRÁSEK, J., BONČKOVÁ, H., PETR, M. *Unijní právo před českými soudy*. Praha: Leges, 2014, 304 s.

O PRÁVECH A POVINNOSTECH V RODINNÉM PRÁVU¹

About the Rights and Duties in Family Law

Zdeňka Králíčková

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. O právech a povinnostech v rodinném právu. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2015, Vol. 10, No. 3, s. 31–39.

Abstrakt: Příspěvek pojednává o přirozených lidských právech, právu na rodinný a soukromý život. Pozornost je zaměřena zejména na druhou část občanského zákoníku, na rodinné právo v objektivním smyslu. Významná část je věnována rodinnému právu v subjektivním smyslu, třídění subjektivních práv rodinných a jejich ochraně ve vazbě na subjektivní povinnosti rodinné.

Klíčová slova: Práva, povinnosti, přirozená práva, základní práva, rodinné právo, ochrana

Summary: The paper describes the natural human rights, the right to family and private life. The attention is focused first of all on the second part of the civil code, family law in an objective sense. A significant part is devoted to family law in the subjective sense, sort of subjective family rights and their protection in relation to subjective family duties.

Keywords: Rights, duties, natural rights, fundamental rights, family law, protection

1 Úvodem

Občanský zákoník je v souladu s právem mezinárodním a ústavním založen na státním uznání existence přirozených lidských práv.² Děje se tak prostřednictvím zákona při zachování principu jeho svrchovanosti. Stát přirozená práva nikomu nepřiznává, ani nepřiděluje a zejména, nikomu je neodejímá. Jsou nezadatelná. Stát bere tato přirozená práva na vědomí a stanoví způsob jejich výkonu, např. požadavkem souhlasu dotčeného člověka. Také je chrání, zejména soudní mocí.

O státem zpozitivněných přirozených právech hovoříme jako o právech základních. Následující řádky jsou těmto právům a povinnostem věnovány ve vazbě na rodinné právo. Nejedná se však o pouhý výčet či popis povinností a práv dle druhé části občanského zákoníku, byť ze zákona vychází.³

1 Příspěvek rozvíjí úvahy začleněné do jednotlivých kapitol učebnice rodinného práva. Viz Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2015.
2 Bliže viz Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
3 V podrobnostech již dříve Tělec, I. *Subjektivní práva rodinná*. *Právní rozhledy*, 2012, č. 3, s. 77 a násl.

2 Právo na rodinný život

Mezi přirozená práva spjatá s osobností každého člověka patří jeho právo na rodinný život, které je důležitou částí širšího přirozeného subjektivního práva na osobní život, a to v rodině, nebo bez ní, dle svobodné volby každého, tedy právo žít si podle svého (viz § 3 odst. 1 a § 81 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, dále zejm. ObčZ). Chráněnou hodnotou je proto i soukromí, neboť osobní život se často odvíjí právě v soukromí, v rodině, a to v jakékoli formě.

Občanský zákoník chrání zejména svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých. Musí se tak ovšem dít způsobem, který není nikomu bezdůvodně na újmu, tedy ohleduplně (viz § 3 odst. 1 ObčZ). Tím je vystižen jednak princip privátní autonomie, jednak právní pojem odpovědnosti. Obojí patří mezi pilíře soukromého práva.⁴

3 O rodině jako základu rodinného života a společnosti vůbec

Pojem rodina zákoník právně nevymezuje, protože se jedná o přirozený jev. Ve výčtu zásad soukromého práva však zákoník výslovně hovoří o zákonné ochraně rodiny, rodičovství a manželství (viz § 3 odst. 2 ObčZ). Jedná se o jedno z hodnotových předznamenání celého soukromého práva, které mu je vlastní a které je jeho principiálně normativní součástí.

Rodinu lze chápat široce, nejen ve vazbě na zákonem zmiňované rodičovství nebo manželství. A to i přesto, že faktickým mezilidským svazkům, resp. jejich právním důsledkům, je legálně věnována spíše jen okrajová pozornost a právní úprava osobního stavu registrovaného partnerství lidí stejného pohlaví je upravena samostatným zákonem mimo občanský zákoník (tj. zákonem č. 115/2006 Sb.).⁵

4 Blíže viz Králíčková, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

5 Naznačené široké pojetí rodiny v současné době vyplývá také z řady negativních sociálních skutečností, mezi něž patří například vysoká rozvodovost manželství a častý rozpad nesezdaných soužití a v jejich důsledku existence tzv. rekonstruovaných rodin (*patchwork families*). Mezi nové sociální jevy patří též nárůst neúplných rodin, zpravidla reprezentovaných jedním z rodičů jako samoživitelem a jeho dítětem, a velké množství náhradních rodin, zejména pěstounských, s účastí rodičů anebo i bez jakýchkoli kontaktů. Veřejnoprávní úprava vyplývající z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (viz sdělení č. 209/1992 Sb., dále jen Úmluva) či z Listiny základních práv a svobod (viz ústavní zákon č. 23/1991 Sb., dále zejména jen Listina), resp. podobně z Listiny základních práv Evropské unie, je zásadně nezávislou právní soustavou v porovnání se soustavou obecného soukromého práva upravenou občanským zákoníkem. Proto je nutné obojí pojímat souběžně, a to i se zřetelem k tomu, že každá rodinněprávní věc může mít alespoň potencionálně ústavně či mezinárodně lidskoprávní rozměr. Podle u nás převažující právní doktríny platí, že základní práva veřejnoprávní povahy zásadně pronikají do soukromého práva jen nepřímo, zprostředkovaně pomocí obecných (generálních) klauzulí nebo

Také Ústavní soud se ve své judikatuře zaobíral vymezením rodiny. Zdůrazněme zejména konstatování, že rodina představuje primárně biologické pouto, a následně i sociální instituci (srov. II. ÚS 568/06). Soužití, resp. fakticita tak mnohdy vystupují do popředí a vedle biologického základu představují základní atributy rodiny, resp. rodinného života. Z tohoto pohledu je významná i judikatura věnovaná potřebě sladování biologického (genetického), sociálního a právního rodičovství (srov. zejm. I. ÚS 987/07). V neposlední řadě připomeňme obecně přijímanou tezi, že pro rodinný život nejsou žádné modely (viz II. ÚS 363/03).⁶

Rodinu tak lze vymezit jako životní společenství založené na manželství nebo obdobném lidském svazku jako je nesezdané soužití druhá a družky apod. Rodinu tvoří ti, kteří žijí společným způsobem života, jsou si blízcí, mnohdy spolu bydlí, vzájemně si pomáhají, mají mezi sebou nejen citová, intimní pouta, ale i další osobní či majetkové vazby vyplývající z osobního stavu (statusového práva) anebo z faktického svazku a vzájemných závazků. Jedná se o otevřenou koncepci reflektující pluralitu forem lidského soužití, právních a sociálních vazeb apod. (srov. dikci „se hledí jako na členy rodiny“ v rámci úpravy rodinného závodu, § 700 ObčZ; viz také koncepci rodičovství a rodičovské odpovědnosti, což není vázáno na manželství).

právních zásad jako jsou například dobré mravy, dobrá víra apod. Můžeme proto říci, že základní práva, například právo každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny), působí vůči třetím osobám (vedle státu) v soukromoprávních rodinných či jiných poměrech jen nepřímo. Hovoří se zde „pouze“ o vyzarování základních práv do soukromého práva, tedy i do práva rodinného, a to ve smyslu hodnotovém.

Přesto všechno lze mnoho podnětného čerpat i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, která poskytuje ochranu rodinnému životu ve smyslu čl. 8 Úmluvy i *de facto* svazkům založeným na biologickém poutu (srov. věc *Keegan v. Irsko*) a nejnověji také soužití osob stejného pohlaví (viz věc *Kopf a Schalk v. Rakousko*). K tomu viz zejména *Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M.* Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012.

Určitý posun od koncepce nukleární rodiny k jejímu širšímu pojetí svědčí o dynamickém vývoji v této věci nejen v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva k čl. 8 Úmluvy, ale i Soudního dvoru Evropské unie, zejména ve vazbě na čl. 7 Listiny základních práv Evropské unie.

Blíže také *Scheu, H. Ch.* Pojem rodiny v evropském systému ochrany lidských práv. In *Dvořák, J., Winterová, A. (eds.)* Pocta Senté Radvanové k 80. narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 471 a násl.

6 Výše uvedené má značný význam v aplikační praxi, zejména jde-li o problematiku určování a popírání rodičovství (§ 775 a násl. ObčZ), ale i ve vazbě na uspořádání poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, resp. faktické odluky jejich rodičů (viz § 906 a násl. ObčZ).

4 Rodinné právo v objektivním právním smyslu

Ve vazbě na poměrně široké pojetí rodiny a rodinného života vůbec lze vymezit i pojem rodinné právo v objektivním smyslu. Rodinným právem v objektivním smyslu tohoto podústavního právního pojmu tak rozumíme soubor soukromoprávních norem, které upravují nejen osobní stav (civilní status) člověka v rodině, ale též osobní a majetkové závazky, tedy subjektivní rodinná práva a povinnosti, a to zejména v manželství, a v partnerství lidí stejného pohlaví, mezi rodiči a dětmi a ostatními příbuznými, v náhradních rodinách apod. Rodinné právo v objektivním smyslu odpovídá na otázku, co je v souladu s právem, co v daném případě platí jako právo (*lat. quid iuris*), tj. co je správné (*rights*) a co je špatné (*wrongs*).

S ohledem na soukromoprávní povahu rodiny a rodinněprávních poměrů je plně odůvodněno zařazení právních norem rodinného práva především do občanského zákoníku, který jako obecný předpis soukromého práva obsahuje všeobecná právní pravidla pro rodinný a soukromý život. Pro soukromé právo je typická zásada „*je dovoleno vše, co není výslovně zakázáno*“ parafrázovaná dikcí „*nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchýlně od zákona...*“ (§ 1 odst. 2 věta prvá ObčZ).

Statusové poměry (osobní stav) jsou však upraveny donucujícími (kogentními) právními normami tak, aby nebylo možno se od nich odchýlit, resp. je výslovně zakotven zákaz slovy „*zakázána jsou ujednání porušující ... právo týkající se postavení osob...*“ (viz § 1 odst. 2 věta druhá ObčZ). To je odůvodněno tím, že osobní rodinný stav každého člověka (rozuměno i člověka svobodného), který i nadále zůstává jádrem rodinného práva, vyvolává absolutně právní účinky vůči každému jinému (veřejnosti). Srov. též civilní proces, pokud jde o rozhodnutí o osobním stavu, které také vyvolává absolutně právní účinky, tj. bez ohledu na okruh účastníků řízení. Poměrně hojný počet kogentních právních norem upravujících osobní, resp. rodinný stav však z rodinného práva ještě nevytváří právo veřejné. Chybí zde totiž vrchnostenský prvek nadřazené veřejné moci, který známe např. z daňového práva.⁷ Podobně to platí o ostatních právech osobního stavu (civilního statusu), např. o stavu zletilosti apod. Ospravedlnění (justifikace) kogentních právních norem upravujících osobní stav lidí vyplývá zejména z veřejného pořádku, který představuje hodnotu, kterou je zapotřebí chránit. Nedostatek veřejného pořádku ve věcech statusových by mohl vést k nebezpečí veřejné poruchy, která by byla objektivně způsobitelná ohrozit každého na jeho právech, včetně právního postavení.

Tím, že rodinné právo upravuje především status člověka, jeho osobní stav, stává se obecným základem pro celý právní řád. Od toho, jaké má ten který člo-

⁷ Srov. veřejnoprávní otázky možnosti rozdělení příjmů a výdajů ze samostatné činnosti manželů v rámci režimu spolupracujících osob dle § 13 zákona č. 586/1992 Sb., o dani z příjmu.

věk statusové postavení ve své rodině, lze odvodit okruh a obsah jeho závazků. Např. narodí-li se dítě do rodiny založené manželstvím, už faktem porodu je dána vazba na jeho příbuzné v řadě přímé (matka, otec, prarodiče) i pobočné (sourozenci) a katalog vzájemných závazkových práv a povinností matky, otce, dítěte, případně jeho prarodičů a dalších příbuzných.⁸

5 O subjektivních právech rodinných

Rodinným právem předně rozumíme rodinné právo v subjektivním smyslu. Tak jak bylo naznačeno v úvodu, subjektivní práva rodinná vyházejí z koncepce přirozených lidských práv chráněných Ústavou a Listinou základních práv a svobod. Dnes snad nikdo rozumně nepochybuje nad tezí, že subjektivní práva rodinná jsou svou povahou právy soukromými, nikoli veřejnými s tím, že vedle subjektivních práv osobnostních se jedná o „*nejsoukromější*“ soukromá práva ze všech subjektivních soukromých práv, tj. skutečná *privatissima*.⁹

Kdybych měla dodržet literu zákona, měla bych hovořit o subjektivních povinnostech rodinných a teprve pak až o jejich protipólu, subjektivních právech rodinných. Ve druhé části občanského zákoníku totiž zákonodárce zvolil jiné pořadí, neboť chtěl zdůraznit právě a zejména povinnosti v rodinném právu a vystihnout obecný zájem na ochraně rodiny. Jde tak především o odpovědné chování spjaté s rodinou, rodinným životem apod.

Nicméně, druhou část občanského zákoníku nelze vykládat jen doslovně, ale je třeba sledovat celou řadu dalších interpretačních kritérií a zejména kontext občanského zákoníku jako celku a vycházet i z obecné teorie právní.

Subjektivní práva lze vymezit jako míru a způsob možného jednání člověka (nebo právnické osoby) v mezích právního řádu (tj. práva v objektivním smyslu), které je tímto řádem zaručeno a chráněno, zejména soudní mocí spojenou se státním vynucením určitého jednání. Tato práva znamenají oprávnění (možnost) určitým způsobem se chovat s právním následkem. Odpovídají na otázku,

⁸ Doplníme, že zcela samostatnou právní pozornost zasluhuje veřejnoprávní sociálně-právní ochrana dětí. Je-li nezletilé dítě ohroženo, opuštěno či zanedbáváno, je-li v nebezpečí či dokonce dlouhodobě týráno, poskytuje mu ochranu celá řada veřejnoprávních norem, zejména vyplývajících ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Je na místě zdůraznit, že pro státní orgány platí nikoli soukromoprávní princip „*je dovoleno vše, co není zakázáno*“, ale opak, tedy „*je dovoleno jen to, co zákon výslovně umožňuje*“. Materie upravená veřejnoprávní sociálně-právní ochranou dětí již nespadá do rodinného práva, protože je ovládána odlišnými principy, na nichž je založeno veřejné právo. Účelem veřejnoprávní sociálně-právní ochrany dětí je právní ochrana dětí prostředky veřejného práva ve veřejném zájmu na řádném vývoji všech dětí, a to ochrana i před jejich rodiči či příbuznými, před jinými dětmi samotnými ve školních a jiných kolektivech (šikana, apod.), před cizími osobami atd., byť obecně platí, že rodinný život má být „*obezdřen*“ a výchova a péče o děti je soukromým právem, ale i (soukromou) povinností jeho rodičů.

⁹ Tak *Telec, I.* Subjektivní práva rodinná. Op. cit., s. 79.

co – jaké konkrétní jednání – je subjektivně správné (*right*), tj. po právu (*law*). Vyvěrají z autonomie vůle člověka.

V tomto smyslu lze za subjektivní práva rodinná mít:

- a) práva přirozená, která (bez státního založení) *ipso facto* vyvěrají z lidské důstojnosti v rodině jako přirozeném jevu, jehož existenci stát bere na vědomí (uznává svým zákonem), aniž by snad stát rodinu zřizoval (viz rodinná práva přirozená); příkladem budiž již samo přirozené lidské právo na rodinný život, tj. právo na osobní život v rodině, které souvisí s existencí svobodné lidské vůle žít rodinným způsobem života, anebo osamoceně dle své volby;
- b) práva statusová (práva osobního stavu), která jsou obsahem státem zákonně přiznaného (legálně určeného) osobního stavu, např. stavu manželského, přibuzenského apod.;
- c) práva závazková, která jsou založena zákonem uznanými právními skutečnostmi (právně významnými skutečnostmi); např. vyživovací závazek mezi rodiči a dětmi, jehož obsahem jsou relativní vzájemná práva (pohledávky na plnění) a povinnosti stran. Obsahem rodinněprávních závazků mohou být práva (a jim odpovídající povinnosti druhé strany) na plnění nemajetkové osobní povahy, např. právo na podporu, vytváření zdravého rodinného prostředí, na osobní kontakt s dítětem, anebo na plnění povahy majetkové, včetně peněžité, např. pohledávka dítěte (věřitele) na výživné za povinným rodičem (dlužníkem).

Základní a zároveň tradiční dělení subjektivních soukromých práv spočívá v rozdělení těchto práv na práva osobní na jedné straně a na práva majetková na straně druhé. Z hlediska práva rodinného tak můžeme hovořit o:

- a) právech osobních, která lze dále třídit na:
 - právo osobního stavu (právo statusové), kupř. právo určit nebo popřít otcovství, právo souhlasit s osvojením dítěte, právo uzavřít manželství nebo právo na rozvod manželství, právo určit jméno a příjmení dítěte aj.,
 - jiná osobní práva, např. právo na úctu dětí k rodičům, právo na manželskou věrnost aj.,
- b) právech majetkových, např. právo společného jmění manželů, právo dítěte na výživné, právo na uspokojování potřeb života rodiny a rodinné domácnosti aj.

Pro osobní práva rodinná platí právní nemožnost jejich zcizení, což vyplývá již z jejich nemajetkové osobní povahy vázané na osobu určitého člověka. Předmětem těchto práv totiž nejsou žádná plnění, která by měla majetkovou povahu.

Naopak, relativní majetková práva rodinná jsou spjata s plněními majetkové povahy. Principiálně platí, že každý majetek, tedy i každé relativní majetkové soukromé subjektivní právo, je převoditelné na jinou osobu.¹⁰

Pokud jde o práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi je ovšem zapotřebí zvlášť dbát na jejich výslovně stanovený legální účel, kterým je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte (§ 855 odst. 2 ObčZ). Práva se tak také mohou měnit v průběhu času, např. práva rodičů nezletilých dětí plynoucí z rodičovské odpovědnosti ve vazbě na postupné dospívání dítěte.

S plněním závazků mezi rodiči a dětmi, zejména s plněním většiny povinností rodičů vůči dětem, souvisí zákonný pojem rodičovské odpovědnosti (*parental responsibility*), jehož obsah je vymezen občanským zákoníkem v podobě dílčích právních a zároveň morálních pravidel (viz § 865 a násl. ObčZ). Podstata a smysl rodičovské odpovědnosti spočívá v samotné hodnotě rodičovství, a to ve spojení s hodnotou blaha dítěte. Má tak jakožto právem uznaná hodnota absolutní právní význam (účinky vůči každému), tj. naplňuje se vůči komukoli, nejenom mezi konkrétními rodiči a dítětem navzájem. Právní normy upravující rodičovskou odpovědnost mají povahu donucujících (kogentních) právních norem. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud, resp. zákon.¹¹

6 O ochraně subjektivních práv rodinných

Subjektivní práva rodinná, která jsou obsahem závazků stran, jakož i tato práva statusová, jsou jako kterákoli jiná subjektivní soukromá práva pod ochranou soudní moci. Platí to jak o právech osobních, tak i majetkových. Obě tato práva jsou vymahatelná (i exekvovatelná) jako kterákoli jiná subjektivní soukromá práva, např. právo na výživné nebo právo na bydlení či na styk s dítětem. Vedle soudní ochrany rodinných práv platí možnost svépomoci, jejíž předpoklady jsou vymezeny občanským zákoníkem.

Souběžně s uplatňováním subjektivních rodinných práv zpravidla v praxi dochází i k naplňování požadavků morálních. Podobně tomu bývá v řadě jiných soukromoprávních případů. Tam, kde se stal delikt na právech rodinných (v širokém pojmovém smyslu jakéhokoli protiprávního činu), obvykle souběžně došlo i k deliktu morálnímu stíhanému morálním odsudkem.

¹⁰ Žádný zákon nestanoví zákaz postoupení práva (pohledávky) na výživné. Nicméně na základě podobnosti s právem na důchod, které výslovně nelze postoupit jinému (§ 2704 ObčZ), lze dovodit zákaz postoupení práva na výživné jako takové. Podobně platí, že lze postoupit pohledávku splatné dávky výživného (§ 2704 věta druhá ObčZ), zejm. za úplatu. Jde-li však o nezletilé děti a ochranu jejich jmění, včetně pohledávek, viz zvláštní zákonou úpravu sledující ochranu slabší strany (§ 896 an. ObčZ).

¹¹ Blíže viz výklady v díle Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. Občanský zákoník II. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014.

Pro střety relativních rodinných práv, resp. pro střety právních zásad, na kterých jsou tato práva vybudována, platí to, co se obecně týká řešení jakýchkoli jiných střetů subjektivních práv (hodnot), popř. obecně sdílených dober. Základ tak spočívá v poměřování při zohledňování okolností případů včetně toho, že mnohdy se jedná o takové kolize, které se týkají velmi citlivých osobních hodnot lidského života. Obzvláště to platí tam, kde dochází k zásahům do osobních práv rodinných, které často souvisí se samou osobností dotčeného člověka. Srov. např. osobní práva manželská, jestliže některá z nich povahově vystihující absolutní osobnostní práva každého člověka (osobnostní hodnoty), byť se tak děje zrovna v manželství.

Můžeme proto říci, že pomocí výkonu vzájemných (relativních) osobních práv rodinných dochází poměrně často též k uplatňování absolutních osobnostních práv každého člověka (nejen manžela nebo dítěte apod.), resp. k dotčení těmito právy chráněných hodnot, čímž se tato absolutní práva relativizují v soukromých poměrech rodinných již konkrétních lidí.

Rodina a rodinný život má být „obezděn“, neboť představuje privátní sféru člověka. Je na každém, aby si zvolil svoji životní cestu, vychovával své potomky apod. (viz také § 81 ObčZ) a zároveň, aby nesl důsledky své volby, svých rozhodnutí včetně odpovědnosti za toho, koho k sobě připojtal. Každá svoboda má své limity. Zákon proto stanoví, že nikdo nesmí bezdůvodně působit újmu druhým (§ 3 odst. 1 *in fine* ObčZ).

Právě s ohledem zejména na slabší stranu, tj. nezletilé dítě, hospodářsky slabšího partnera, seniora či kohokoli zažívajícího domácí násilí apod., musí právní řád disponovat prostředky, kterými bude možné do rodiny zasahovat a rodinný život každého chránit. Vždy jde však o to, aby byla právní úprava vyvážená, ctěla svobodnou vůli člověka, jeho svobodu, důstojnost a přirozená práva včetně práva na takový rodinný život, jaký si sám zvolí.¹²

V občanském zákoníku tak lze nalézt vyjádření právních norem, které chrání např. nezletilé dítě před neadekvátními výchovnými prostředky či před nepoctivou (nevěrnou) správou jeho jmění rodiči, před důsledky neshody jeho rodičů v podstatných věcech výchovy apod. V občanském zákoníku jsou také zakotvena ustanovení, která chrání kohokoli kupř. před domácím násilím (srov. § 751 ve spojení s § 3021 ObčZ), manžele před dispozicemi se společným jměním či rodinným bydlím (§ 741 ObčZ), členy rodiny zúčastněné na provozu rodinného závodu před jeho rozdělením při dělení pozůstalosti (§ 704 ObčZ) atd.

Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva se podává, že stát má pozitivní povinnost rodinný život chránit (viz např. věc *Wallová a Walla v. Česká republika*). Prostředky možných zásahů do rodinného života však musí být při-

12 Viz Králíčková, Z. Ochrana slabší strany v rodinném právu. Právník, 2011, č. 4, a literatura tam citovaná.

měřené, musí sledovat legitimní cíl a nesmí zbytečně narušovat mnohdy křehké rodinné poměry, jakož ani nesmí bezdůvodně zasahovat do práv jiných osob.

Ochrana práv nezletilých dětí je věnována rovněž veřejnoprávní úprava (viz zejména zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

7 Závěrem

Jak již bylo naznačeno výše, byť je v druhé části občanského zákoníku zdůrazněna a na prvním místě uvedena subjektivní povinnost a až na místě druhém subjektivní právo, na podstatě to nic nemění. Zákon nesmí být interpretován a aplikován doslovně, mechanicky, ale ve vazbě na výše uvedené hodnoty a lidskoprávní dimenzi vůbec.¹³ Ne každé subjektivní povinnosti odpovídá subjektivní právo.¹⁴

doc. JUDr. Zdenka Králíčková, Ph.D.

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

email: zdenka.kralickova@law.muni.cz

13 Viz Králíčková, Z. Lidskoprávní dimenze rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2009 a literatura tam citovaná.

14 Názorným příkladem, byť nikoli z rodinného práva, je povinnost „chránit“ plod v těle matky, který je jako „lidský život“ pouze „hoden ochrany“ před narozením (srov. čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod). K tomu srov. Sobek, T. Paradox zabitého plodu. <http://jinepravo.blogspot.cz/2011/02/tomas-sobek-paradox-zabiteho-plodu.html> [cit. 23. 6. 2015.] Autor se ve vazbě na potrat s odkazem na další literaturu táže, vůči komu máme povinnost nezabít plod: „Vůči matce nebo vůči plodu? Asi budeme uvažovat tak, že to je povinnost vůči matce, protože plod je neoddělitelnou částí těla matky. Ale vezměme, že je to povinnost vůči plodu. ... Pak se ale musíme zamyslet, jestli této povinnosti korelativně odpovídá právo plodu na život. Lidský plod je de iure potenciálním subjektem práva. Paradox zabitého plodu zní: Předpokladem toho, že lidský plod má právo na život, je to, že nebude zabit. Normálně by to mělo fungovat opačně: S výjimkou legálního potratu máme vůči lidskému plodu povinnost ho nezabít, protože má právo na život. Jenomže lidský plod má pouze potenciální subjektivitu, tedy jenom potenciální právo na život. Když je zabit, znamená to, že právo na život ve skutečnosti nemá a nikdy neměl. V kontextu potenciální subjektivity, podmiňené tím, že se dítě narodí živé, je právo na život lidského plodu logickým nesmyslem.“

K problematice fikce narození k okamžiku početí a zásady *in dubio pro vita* z nejnovější literatury viz Křiváčková, J., Hamuláková, K., Tintěra, T. a kol. K pojetí člověka a věci v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 13 a násl.